تێبینیەکی پێویست : ئەم نووسینە بەشێکە لە پرۆژەیەکی گەورەتر لەسەر شاعیرانی شارۆچکەی شەقڵاوە. هەر برادەرێك هەر ئەزیزێك ناوی هەر شاعیرێك و شعری هەر نووسەرێکی شەقڵاوەیی لا هەبێت، چاوی ماچ ئەکەم ئەگەر پەیوەندیم پێوە بکەن.

hoshang72@yahoo.com

هەندرێن حەمەدەمین گاوان

خاوەنی کتێبی مەگیرانی، کە کۆمەڵە شعرێکی تەڕ و ناسك و پڕ هزر و دیتن و ڕووانینمان ئەداتیٚ بۆ کۆمەڵیٚ چەمکی وەك تەنیایی و دووری و خۆشەویستی و غوربەت و سەفەر و وڵات و ژن و چیرۆکەکانی پیاوێك لە سەردەمی جیاجیادا.خوێندنەوەی ئەو کتێبە ئەکریٚ لە چەند لایەکەوە بکرێت کە لێرەدا هەوڵ ئەدەین بتوانین خوێندنەوەیەکی بۆ بکەین بیٚ ئەوەی داوای ئەوەش بکەین کە خوێندنەوەکەمان خوێندنەوەیەکی یەقینی بێت و دوای ئەو خوێندنەوەیە ئەم کۆمەڵە شعرە خوێندنەوەی دیکە بە خۆیەوە هەڵنەگرێت.

ناونیشانی کتێبەکە: (مەگیرانی)

دیارە ناونیشان بایەخێکی تایبەتی ستاتیکی و هزری هەیە بۆ کتێب ، زۆر جار ناونیشان وەك دەرگەی بەرهەم وایە کە خوێنەر تیایدا و بەرێی ناونیشانەوە ئەتوانێت بیرێکی سەرەتایی لەسەر کارەکە وەربگرێت، زۆر جاریش ناونیشان ئەبێتە هەڵگری یان کورتکراوەی ئەو بیرۆکانەی شاعر لە ناو بەرهەمەکانیدا پێشبەرییان ئەکات، زۆر جاریش ناونیشان ئەبینین لە چەند وشەیەکی وەها پێکدێت کە ئەتوانن پێکەوە رستەیەك دروست بکەن و مانایەکی تەواومان پیٚ ببەخشن، یان ماناکانی ناو بەرهەمە شعرییەکانمان بۆ کورت بکەنەوەو لە دەستەواژەیەکدا چەندین مانامان بدەنیٚ.
لێرەدا من بە پێویستی ئەزانم کە بڵێم بە بڕوای من ناونیشان ئاوا ستاتیکی تر ئەبێت کە بتوانێت وێنەیەکی نوێی شعری بداتە خوێنەر، واتە ناونیشان بگاتە ئەو ئاستەی کە پرسیار بکات و خوێنەر عەودالّی ماهییەتی بێت و خاوەن جوانی و ستاتیکایەکی شعری بێت و چێژ بەخشیش بێت، واتە ناوێك بێت کە بتوانێت یەکسەر پرسیار لەلای خوێنەر دروست بکات و لە جیاتی مانایەك بتوانێت چەندین مانا پەخش بکات. ناونیشانی زیرەك ئەو ناو و دەستەواژانەن کە ئەتوانن خوێنەر سەرسام بکەن و پرسیاری لە لا دروست بکەن و وای لێبکات کە یەکسەر بکەوێتە کرداری گەڕان و سوڕان بەدووی مانا یان مانا جۆراوجۆرەکانی ناوەکەدا.
دیارە مەگیرانی یەکێکە لەوناوانەی کە ئەتوانێت پرسیاری ئەوە دروست بکات کا مەگیرانی وەك ناوێك مانای چیە، واتە یەکەم جار مانا فەرهەنگییەکەی دوای ئەوەش دوای مانا فەرهەنگییەکەی ئەوا ئەتوانێت پرسیار لەسەر مانا مەجازییەکانیشی بکات، ئەگەر ئێمە بزانین مەگیرانی ئەو داواکارییانەن کە ژنان لە کاتی ئاوسیدا ئەیکەن و حەزیان ئەچێتە شتێکی تایبەت وەك ئەوەی گەلیٚ جار ژنان حەزیان لە

شتی ترشە ، یان لە شتی شیرین ، ئەوە داوای ئەو شتانە پێی ئەڵێن مەگیرانی واتە ژنەکە مەگیرانی شتێك ئەکات.

ئەوە مانا فەرهەنگییەکەی ناوەکەیە، بەڵام ئایا هەندرێنی شاعیر ئەیەوێ لەرێی ئەم وشەیەوە چ مانایەك بە ئێمەی خوێنەر بگەیەنێ.؟

ئایا ئەیوێ پێمان بڵێت کە ئەویش مەگیرانی شتێك یان چەند شتێك ئەکات. یان ئەیەوێ بڵێت هەموو مرۆڤەکان مەگیرانی شت ئەکەن؟ یان ئەیەوێ باس لە مەگیرانی مرۆڤەکان بە گشتی بکات و باس لە حەز ومەراقەکانی مرۆڤ بکات و سەفەرێك بەناو ئەو بابەت و خولیایانە بکات کە مرۆڤ ئەیانکات و لەوێشەوە باسی ژیان و دونیا و هەبوونی مرۆڤەکان بکات لە رێی ئەو شەوق و مەراقانەی لە دڵ و روح و دەماغیاندا هەیە و دواییش باس لەوە بکات کا ژیان چەند میهرەبانە و چەندێك لەو مەگیرانیانەی مرۆڤەکان ئەبەخشێت و چەندێکیش نابەخشێت؟

دیارە ئەوپرسیارانە شیمانە و گریمانەن و رەنگە هەندرێن خۆیشی مەبەستی بێت ئەو پرسیارانە لە رێی ناونیشانەوە بکات و رەنگیشە مەبەستی نەبێت. بەڵام شعری نوێ و ناونیشانی ستاتیکی ئەوەیە کە بتوانێت چەندین مانای جیاواز و وێکچوو لە خۆیەوە هەڵبگرێت و بکرێت لەگەل نووسەر هەم یەکبگرێتەوە هەم دژ بێت، باشترین ناونیشان و تێکستیش بە بڕوای من ئەوەن کە بتوانن بۆ ماوەیەکی زۆر و درێژ لە ماناکانی شاعیر دەرکەونەوەو و تەنانەت شاعیر لە ناو بەرهەمەکەدا ببێتە شەبەح و شوێنەورای نەمێنێ و ئەو ئێمە راپێی ماناکانی خۆی نەکات، بەڵکو ئێمە بە خۆمان بتوانین ماناکانی خۆمان لەناو تێکستەکاندا دەست نیشان بکەین، نەوەك شاعیر دکتاتۆرانە پێمان بڵێ ئەوەیە مانای حەرف و شعر و ناوەکانی من.

شعری نوێ ئەو ئازادییە کە خوێنەر لەناو تێکستدا بەرهەمی ئەهێنێت و ماناکانی خۆی لەبەرهەمەکدەدا بەرهەم ئهێنێ ، ئەگەر نا ناکرێت ئێمە تەنیا لەگەل مانکانی شاعردا خوێندنەوە بکەین و کوێ بابەت و شتەکان لە روانینی شاعرەوە وەرگرین و هێ بەشدارییەکی کاریگەر لە دەقی شعرەکان و ناوەکاندا نەکەین. ئەو دەقانەی کە مەودا نادەن ئێمەش لە گەڵیاندا بفرین و ماناکانی خۆمانی تێدا ببینەوە، دەقی یەك رەهەندی و یەقینین، کە تەنیا مانایەکمان ئەدەنێ و ئازادیمان نابێت لە خەلقکردنی مانای دیکە. کە ئەوەش مانای مردنی مانا و مردنی دەق و ناوەکانە.

ئەوەی گرنگە لێرەدا بیڵێم ئەوەیە کە مەگیرانی یەکێکە لەو ناوانەی ئەکرێت هەر یەك لە ئێمە خوێندنەوەیەکی جیای بۆ بکەین و چەندین مانای جیاوازیشی بدەینە پاڵ بەگوێرەی ئەو خوێندنەوە تایبەتییەی کە ئێمە بۆ مانای فەرهەنگی وشەکە و مانا مەجازیەکانی وشەکە ئەتوانین بەرهەمی بهێنین.

ماناکانی هەندرێن و ماناکانی من:

دیارە هەندرێن یەکێکە لەو شاعیرە نوێخوازانەی کە شعرەکانی ئەم بەرهەمەی ئەگەڕێنەوە بۆ دوای سەرهەڵدانی 1991، نوێخوازی بەو مانایە نە ، کە تەنیا لە رووی زەمەنییەوە شعرەکانی ئەکەونە نێوان ساڵانی 1996 تا 2001 ، بەو مانایەش نە کە توانیویەتی خۆی لە بیناتە تەقلیدییەکانی دینی و سیاسی و کۆمەڵایەتی دەرباز بکات، بەڵکو بەو مانایەی شعرەکانی هەندرێن پڕن لە مانای نوێ، چ ئەو مانایانەی خۆی وەك خوێنەرێك نەوەك نووسەری شعرەکان مەبەستییەتی و چ وەك ئەو مانایانەی من

وەك خوێنەر و نووسەری شعرەكە بەرهەمیان دێنم، واتە یەكێك لە خەسڵەتە نوێخوازییەكانی هەندرێن لە شعرەكانیدا ئەوەیە كە ئەتوانێ خۆی لە گەڵ خوێنەردا جێگۆركێ پێ بكات ئەتوانێ خۆی ببێتەوە بە خوێنەر بۆ شعرەكانی و ئەشتوانێ ئەو مەودایە بداتە خوێنەر وەك نووسەرێك بەشداری بكات لە بەرهەمهێنانی مانای تایبەت بە تێكستەكانی.

دیسانەوەش با بڵێم بەرهەمهێنانەوەی مانا بەو مانا سادەیە نا .. كە تێكستەكانی فرە رەهەندن و ئەتوانن مانای جۆراو جۆر ببەخشن، یان مانای جیا لە ماناكانی هەندرێن بە خوێنەر بدەن.

نەخێر من پێموایە نوێخوازی هەندرێن لەوەدایە كە ئەو بەرهەمێكی وای داهێناوە كە ئەو خۆیشی ئەتوانێ ببێتەوە بە خوێنەری بەرهەمەكانی نەوەك تەنیا بەمانایەك لە ماناكانی تێكستەكە رازی بێت، واتە تێكستەكانی ئەوەنین كە ئەو وەك نووسەرێك هەمووماناكانییان بزانێت و بزانێت بۆچ ئەو حەرف و ئەو نوقتە و ئەو فاریزەیە و ئەو خەت وسێگۆشەیەی داناوە. پێموایە زۆر مانای شاراوە لە ناو تێكستەكاندا هەن هەندرێن خۆیشی مانای تەواویان نازانێت و ناچارە وەك خوێنەرێك تەماشای تێكستەكانی بكات و بەدوای مانادا بگەڕێت.

من پێموایە یەكێك لە خەسڵەتەكانی شعری نوێ ئەوەیە كە دەق ئەوەندە ئازاد بێت و سەودایەكی ئەوەندە روحییانە بێت لە گەل چەمك و بابەتەكاندا كە شاعیر خۆیشی نەتوانێت كۆنترۆلی حەرف و وشە و زمان بكات، كۆنترۆلی مانا و ئاماژە و بەخشینەكانی تێكست بكات، نەتوانێت مانایەكی زۆر دیار و راشكاوانە بە دێرەكانی بدات.

واتە پەیوەندی نێوان شاعر و شعر پەیوەندییەك بێت زیاتر روحییانە بێت، نەوەك دینی یان سیاسی یان هزری یان سۆزداری یان كۆمەلأیەتی یان هەر بابەتێكی دیكە كە ئەتوانێت شعر بكاتە ئەو بابەتە،

واتە من مەبەستم نیە ئەوە بڵێم كە دەقێك ئەتوانێت خوێندنەوەیەكی سیاسی و هزری و دینی و كۆمەلأیەتیمان پێشكەش بكات ، بەڵكو دەق ئەتوانێت مانای بێ كۆتاییمان پێ ببەخشێت بێ ئەوەی شاعر وەك دكتاتۆرێكی بچووك مانایەك یان چەند مانایەك یان چەند خوێندنەوەیەكی جۆراوجۆرمان بداتێ.

خوێندنەوەی جۆراوجۆر لای خوێنەرە جۆراوجۆرەكاندا بەس نیە بۆ ئەوەی شعر و شاعرێك بكاتە نوێخواز، بەڵكو تەماسی روحییانەی شاعر بۆ چەمك و بابەتەكانی ژیان وهەبوون و دواییش تێكستەكە ئەو توانایەی هەبێت ئەو تەماسە رۆحییە لە ناو خۆیدا هەڵگرێت و ئەو ساتانە بگرێت كە تیادا روحی شاعر لە ناو چەمك و بابەتەكاندا بدرەوشێتەوە.

پێشم وایە چەكێك كە بەدەست شاعیر بێت بۆ پێكهێنانی ئەم هاوكێشەیە بە پلەی یەكەم روحی شاعیر خۆیەتی، یان راستتر بڵێم روحی شاعیرانەی شاعیر خۆیەتی،

هەندرێنیش یەكێكە لەو شاعرانەی بە روحییەتی شعرەوە ئەنووسێ، واتە شاعیرانە شعر ئەنووسێ نەوەك سیاسییانە یان فەیلەسوفانە یان هزریارانە یان كۆمەڵناسییانە یان دەروونزانییانە یان و یان هتد....

لێرەدا رەنگە پێویست بێت بەشێوەیەكی رونتر باس لە شعرییەت بكەین.

شعرییەت و مانا

ڕەنگە یەکێك لە کێشەکانی شعر و شعرییەت ئەوەیە کە زۆر کەس پێی وایە شعر ڤالایە لە هزر، بەڵام ئێمە با بپرسین شعرییەت چیە..؟ و پەیوەندی نێوان شعر و مانا چیە؟

ئایا شعرییەت ڤالایە لە بیر..؟

با بەنمونەیەکی سادەوە دەست پێبکەین، زۆر جاران کە مرۆڤ لە کەشێکی خۆش و نەشئە بەخش و ئازاد دایە، ئەڵێ کەشوهەواکە شاعری بوو..!! دیارە ئەم شاعریبوونە پەیوەندی بە شعر نووسین یان خوێندنەوە نیە لەو کاتەدا. کە مرۆڤەکە تیایدا سەربەست و ئازاد و دڵخۆشە. دیارە لێرەدا شاعریبوون بەمانای ئەوەدێت کە پەیوندی مرۆڤەکان و چەمك و بابەتەکان پەیوەندییەکە تژی مرۆڤایەتی و جوانی و ستاتیکا و ئارامی و خۆشی و چێژ و تەناهی و دڵنیابوون و ئارامگرتن. واتە مرۆڤ لە ساتێکدا تەباییە لەگەل دونیا و ژیاندا. مرۆڤ لە بەرامبەر چەمك و بابەتەکانی دونیادا مانای جوان و خۆش و چێژبەخشی بەرهەمهێناوە.

باشە ئەو مانا خۆش و چێژ بەخشانە چۆن بەرهەم ئەهێنرێن..؟

دیارە بۆ هەر پەیوەندییەکی مرۆڤایەتی مانا پێویستە، مانایەك لە نێوان مرۆڤ و بابەتەکاندا، جا هەر بابەتێك بێت، هەتابابەتێکی بێ ماناش بێت، بێ مانابوونیش لەو حاڵەتەدا مانایە لەو ساتەدا. ئەو مانایەش بەڕێی پەیوەندییەوە دروست ئەبێت، پەیوەندیش لە رێی هەست و بیرەکانی مرۆڤەوە، هەروەها نابێت ئێمە لایەنی روحیش لە یاد بکەین، چونکە هزر و هەست و روح پێکەوە سیستەمێکی هزری بۆ مرۆڤ ئەخوڵقێنن، و مرۆڤ بەو سیستەمەوە پەیوەندییەکانی خۆی لەگەل دەوروبەر و بابەتەکانی بەرامبەری دیار ئەکات و ماناو ناسنامەیان پێ ئەبەخشێت.

ڕەنگە ئێمە بزانین کە هزر و هەست یەکسەر ئەتوانن مانایان دروست کەن و بماندەنێ، بۆ نموونە مرۆڤێك کارێك ئەنجام ئەدات و ئەزانێت کا ئەو کارە باشە یان خراپ،؟ یان کە شتێك ئەگرین ئەزانین کا ساردە یان گەرم ،ن خۆشە یان نەخۆش ..بۆ نموونە؟

هزر و هەست زوو مانامان پێ ئەبەخشن، مانای دیار و ئاشکرا، بەڵام ڕەنگە شعرییەت تا رادەیەك جودا بێت، ڕەنگە ئەو هزری باش و خراپ یان هەستی خۆش و نەخۆشمان بداتێ، بەڵام زوو بە زوو مانای ئەو هەستانە نزانین. واتە (باشی و خراپی .. خۆشی و نەخۆشی) وەك دوو بابەتی بەرەنگار زەحمەتە لە شعرییەتدا بتوانن خۆیان بکەنە بەرهەم. لە شعرییەتدا ئەو مەسافەیەی لە نێوان باش و خراپیدا .. خۆشی و نەخۆشیدا هەیە، پتر و پتر فراوان ئەبێت وئەبێتە زەوییەکی تاریك و پێویست بە لێگەڕانی مرۆڤ ، لەو مەسافەیەدا مانا بە ئاسانی نادۆزرێنەوە و ئاشکرا ناکرێن.

واتە شعرییەت ئەگەر نەتوانێت زوو بە زوو مانایان بدۆزێتەوە و بەرهەمیان بێنێت، هۆیەکەی ئەوەیە ئەو لەو مەسافەیەدا هاتوچۆ ئەکات و ئەگەڕێت. ئەو مەسافەیەش بەردەوام پڕ ئەبێت لە سحر و نهێنی و سەراب.

مرۆڤ بەردەوام تیایدا ئەگەڕێت و هەر مانایەکیش ببینێتەوە ئەبێتە سەراب و نابێتە هەقیقەتێکی ڕەها.

واتە شعرییەت دژی ستراتیژی (قسە هەزارە و دووانی بەکارە) کار ئەکات.لەلای شعرییتەوە هەموو قسەکان بەکارن و ئەتوانن خۆیان نمایش بکەن.

شعرییەت مانایەکی کۆتایی بەرهەم ناهێنێت. تا بۆ ئێمە قەناعەتێك لەسەر بابەتێك دروست بکات. دیارە شعرییەت ئەتوانێت (هەزار قسە) دروست بکات. شعرییەت هزر و هەستێکی بەردەوامە کە لە ئاست چ مانا و هەقیقەتان راناوەستێت و بەردەوام ئەگەڕێت. واتە شعرییەت هزری بەردەوامی مرۆڤە.

بەڵام ئایا لە نێوان هزر و روحدا لێرەدا چ پەیوەندییەك هەیە..؟

دیارە هزر ڤەڕێژی هەستەکانی مرۆڤە. هەروەها سۆزەکانیش دیسان دوای دیتن و بیستن و تامکردن و بۆنکردن و دەستلێداندا پەیدا ئەبن و مرۆڤ درکیان پێ ئەکات، کاتێك مرۆڤ نەیتوانی ببێتە خاوەن قەناعەتێکی بێ گومان و نهێنی هەموو شتەکانی بۆ ئاشکرا نەبێت، و نەیتوانی پەیوەندی خۆی لە گەڵ هەموو شتەکان دروست کات، لێرەدا ئەومەسافەیە دەست پێئەکات، ئەو ماوەیەی لە نێوان جەمسەرەکانی جووتە بەرەنگارەکانە، لە نێوان خۆشی و نەخۆشیدایە، لە نێوان باشی و خراپیدایە، لێرەدا کە مرۆڤ ناتوانێت مانایە هەقیقییەکان دەست نیشان بکات، وەڵامی یەقینی پەیدا بکات، روح لێرەدا .. بنکەی پرسیار دروست کردنە، کە بەردەوام هزر و هەستان چالاك ئەکات تا زیاتر بیر بەرهەم بێنێت و مانای نوێ پەیدا بکات، وەڵامی نوێتر پێشبەر بکات و دیسانیش گومانی تر و گەڕانی دیکە داوا ئەکات، واتە روح کە سەرچاوەی ئەو گەڕان و سوڕانەیە. ماوەی نێوان هەقیقەت و گومانە، نێوان نهێنی و ئاشکراکردنە، ماوەی نێوان پرسیار و وەڵامە، پەیوەندی بە بیرەوە ئەوەیە کە بەردەوام داوا ئەکات هزر وەك چالاکییەکی مرۆڤایەتی بەردەوام خۆی نوێ و نوێتر بکاتەوە و لە هیچ ئاستێکی مەبەستگەرایی و ماناداریيدا نەوەستێت، و بەردەوام ماناکان نەفی بکاتەوە.

واتە شعرییەت بەردەوام مانا دروست ئەکات و تەجاوزیشیان ئەکات، مەسافەیەکی بێ کۆتاییە لە نێوان بابەتە هاودژەکان و جووتە بەرەنگارەکان و تێکشکاندنی ئەو سیستەمە هزریانەیە کە بەردەوام بەرەو جەمسەرێکی هاودژەکان غار ئەدەن و لەسەر مانایەك ئەوەستن وەك چۆن دین و سیاسەت و فەلسەفە و زانست وا ئەکەن.

واتە کایەکانی دیکە چەند لە شعرییەت دووربن ئەوەندەش لە هەقیقەت و یەقینەکان نزیکن، و شعریش وەك کایەیەکی هزری و روحی، هەردەم دوورە ل هەقیقەت و یەقینان، شعرییەت چ جاران مانای دیار و ئاشکرا بەرهەم ناهێنێت وخۆی ناداتە دەست هیچ هەقیقەتێك.

بەو واتەیە، شعر پێویستە تژی شعرییەت بێت، تا بتوانێ دونیا پڕی شعرییەت و جوانکاری و سەفەر و گەڕانی هزری و فڕینی سۆزەکان بکات.

لێرەدا شعر جودایە لە کایەکانی دی، چونکە نە دین و نە سیاسەت، نەیانتوانی دونیا ختمی شعرییەت بکەن، بەڵام شعری هاوچەرخ خەریکە ئەو کارە ئەنجام ئەدات.

لێرەدا دیارە ئێمە لە هەندرێن دوورکەوتینەوە، بەڵام ئەبوایە ئەو باسە روون کەینەوە بۆ ئەوەی بتوانین دوایی باس لەوە بکەین کە هەندرێن یەکێکە لەو شاعیرە کەمانەی کە توانیویانە لە بن دەسەڵاتی مانا دەربچن و بتوانن شعر بکەن بە شعرییەت نەوەك شتێکی دیکە، کە دیاریشە ئەمە یەکێکە لە کێشە هەرە گەورەکانی نوێخوازی لە شعری کوردیدا و کە بەدەیان ناوی گەورە لە گۆڕەپانی شعری کوردیدا وەك نوێخواز ئەناسرێن و تەماشا ئەکرێن بەڵام دیسانەوەش شعرەکانیان تا سەر ئێسقان پڕن لەمانای سیاسی و دینی و هزری و فەلسەفی و کەمبەشن یان بێ بەشن لەو ئازادییەی کە لە دەرچوون لە بن دەسەڵاتی ماناکان بەرهەم دێت.

دیاره من لێرەدا قسەم لەسەر هەندرێنە و لەسەر شاعیرەکانی دیکە نیە بۆیە باشتر وایە بگەڕێمەوە لای هەندرێن.

هەندرێن و دەرچوون لە دەسەڵاتی مانا:

دیاره من ئەمەویست ئەوە بڵێم کە هەندرێن نوێخوازییەکەی لەوەیە کە ئەو وەك مرۆڤێك خاوەن سیستەمێکی بیرکردنەوەی نوێیە، بیرکردنەوەیەك ئازاد لە بنەما دینی و سیاسی و هزری و فەلسەفی و زانستی کە وەڵامی یەقینی بداتە مرۆڤ. ئەگەر وا نەبوایە نەمانئەتوانی بە نوێخواز لە قەڵەمی بدەین.
لە شعری ئاسماندا هەندرێن ئەڵێ:

(ئەوەی مێشی خۆشویست
روحی گوڵە)

رەنگە لەم دێرەدا ئێمە هەست بەوە ئەکەین بەرامبەر وێنەیەکی شعری نوێدا ین، نویٚ وەك خوێندنەوەی ڤەرێژێك بۆ هزرێك بەرامبەر بە وەزیفە سروشتی و بایۆلۆژییەکانی زیندەور و روحی مرۆڤ، دیارە لێرە من ناتوانم ئەو وێنەیە ببمەوە سەر بنەمایەکی دینی یان سیاسی یان فەلسەفیش، ئەگەر چی بۆ یەکەمجار وامان دێتە پێش چاو کە رەنگە ئەم دێرە تەعبیر لە فەلسەفەیەکە تا سەر ئێسقان مرۆڤایەتی بکات، خۆ ئەگەر ئێمە لێرەشدا بوەستین و راڤەیەکی فەلسەفی بۆ ئەم دێرە بکەین، ئەوا ئەتوانین لە روحانییەتی نێرفاناو بودییەتدا نزیکی بکەینەوە .. بۆ نموونە، بەلاٚم من پێموایە ئەم راڤە فەلسەفییە لە شعرییەتی ئەو دێرەوە دوورمان ئەخاتەوە و وامان لێئەکات کە شعرێك بکەین بە فەلسەفە، فەلسەفە بەمانا تەنگەکەی ئەو پەیڤە، کە دیاریشە رەخنەی کوردی هەمیشە لە مانا تەنگەکانی فەلسەفەوە جۆرێك لە شانازییەکی هزری ئەبینێتەوە، کە من پێموایە ئەو زادەی تێنەگەیشتنە لە ئەرکە قورسەکانی شعر و ئاسانکردنەوەیەتی بۆ مانایەك کە لە فەلسەفەوە بەرهەم دێت، بەلاٚم من پێموایە پێویستە و رەخنەی شعریش ئەوە کە بتوانێت لە روحی شعرییانەی شعر نزیك ببێتەوە نەوەك شعرمان بۆ بکات بە فەلسەفە.
دیارە ئەم دێرە کە کەم وێنەیە لە شعردا و رەنگە زەحمەت بێت کە ئێمە زیاتر وەك شعر بیخوێنینەوە نەوەك وەك دیرێکی فەلسەفی یان هەتا وەك فەلسەفەیەکی روحانیش ئەوە ئەگەر نەڵێم وەك دین.
ئەگەر راڤەیەکی سەرتایی بکەین، رەنگە بڵێین کە مێش ئەو زیندەورە بێزەوەرەیە لە یادەوەریی ئێمەی مرۆڤدا، کە دیسانەوەش ئەو هەست و ئەو هزر و ئەو سۆزانەی بارگاوین بەدین و سیاسەت و فکر و تێگەیشتنەکانمان وایکردووە کە ئێمە ئەو زیندەورە بە پیس و پۆخڵ ببینین و بە جۆرەها شێوە هەوڵی کوشتنی بدەین و تەنانەت کوشتنی ئەم زیندەوەرە وەك پێویستییەکی ژیانی مرۆڤانەش تەماشا کەین..
با لێرەدا پرسیار بکەین و بڵێین بۆ ئێمە وەك مرۆڤ ئەوەندە دڵرەقین لە ئاست مێشدا..؟ بۆ ئەو ناسنامە یەقینی و حازر بەدەستەمان داوەتە مێش کە پیسە و ئەبێت بکوژرێت و لە ژیان و ئێمەدا دوور بێت..؟ باشە دینێك کە سەرتاپای دونیا و ژیانی ئێمەی تەنیوە بۆ نەیتوانیوە ئەو رۆحەمان لە ناو بچێنێت تا نەیکوژین ..؟ بۆ زانستێك وای نەکردووە بەسکات لە بەرهەمهێنانی (بف باف) و جۆرەها کیمیا بۆ

کوشتنی..؟ بۆ هزری ئێمە نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی تەبایی لەگەل مێشدا پەیدا بکات .؟ بۆ فەلسەفەیەك نەیتوانی لەگەڵ مێشدا ئاشتمان بکاتەوە و خۆشمان بوێت..؟
کەچی هەندرێن بە دەربازبوون لەو هەموو بنەما و مانای ئەو بنەمایانە بۆ مێش دێت و پێمان ئەڵێت ئەو مرۆڤەی مێشی خۆش بوێت رۆحی لە گوڵە..، لێرەدا نوێخوازی لە سیستەمی هزری هەندرێندا هەموو تخوبە هزرییەکانی بەزاندووە و بە قسەوە روانینێکی نوێ و تەماتشایەکی نوێمان ئەداتێ بۆ مێش و روحی مرۆڤ و تەماسێکی ئەوەندە قوڵیشمان نیشان ئەدات لە نێوان مرۆڤ و گوڵ و ماناکانی نێوانیان یان مرۆڤ و مێش و ماناکانی نێوانیان و پەیوەندی گوڵ و مێش و مانای نێوانیان و پەیوەندی مرۆڤیش بە زیندەوەرەکان و کاریگەری و ماناکانی ئەو پەیوەندییە لە نێوان مرۆڤ و ژیاندا یان مرۆڤ و هەبووندا بە شێوەیەکی گشتی.
لێرەدا با ئەوە بڵێین باشە بۆ ئێمە رۆحمان نابێت بەگوڵ..؟ تا مێشمان خۆشبوێت..؟ ئایا تەنیا لەبەر ئەوە پێویستە کە روحمان لە گوڵ بێت بۆ ئەوەی مێشمان خۆش بوێت..؟ یان هەندرێن ئەیوێ بەم شعرەوە بێت و هەزاران پرسیاری دیکەمان بۆ دروست بکات و پێمان بڵێ ئەی مرۆڤ هزر بکە ئەگەر مرۆڤ روحی لە گوڵ بوو .. ئەو کاتە ئەبێت پێشبینی چ دنیاییەك بکەین..؟ وێنای چ هەبوونێکی ژیاندۆستانە و مرۆڤدۆستانە و جوانیدۆستانە و هەزار و یەك وەسفی دیکەی ژیانبەخش بکەین..؟
من پێموایە نە دین و نە فەلسەفەش و نەهزریش ناتوانن بە راڤەکانیان کە هەر یەکەیان ئەیانەوێ ئەو دێرە شعرە راپێچی ناو دونیای خۆی بکات بتوانێ دەستەمۆی بکات و بڵێت هەقیقەتی ئەو دێرە شعرە وا لە لای من.
ئەگەرچی هەمووشیان ئەتوانن پرسیار دروست بکەن و راڤەیەك پێشکەش بکەن لەسەری ، بەلأم شعرییەتی ئەو دێرە لێرەوە دێت کە هیچ کایەیەك ناتوانێت هەقیقەتی ئەو دێرە پاوان کات و بڵێت هی منە..؟ چونکە شعرەکە پڕە لە شعرییەت و تەنیا و تەنیا ئەتوانێ بە ئیرادەی خۆی بچێتەوە ناو دونیای خۆرستی خۆی کە ئەویش شعرە، لەوێوەش بۆ ئەبەد مانای نوێ و راڤەی نوێی شعرییانە بۆ خۆی تۆمار بکات و نمایش بکات.
کایەکانی دیکەش تەنیا ئەتوانن لەدەرەوەی هەقیقەتی ئەو دێرە وە پەیوەندی لەگەل بکەن و ماناکانی خۆیان بەرهەم بێنن، نەوەك مانا شعرییەکانی ئەو دێرە.
واتە ئێمە ئەتوانین مانای سیاسی و دینی و هزری و فەلسەفی بەو دێرە بدەین، بەلأم ناتوانین بڵێین ئەمە دواهەمین مانای ئەو دێرەیە، خۆشی و جوانی شعرییەتیش ئەها ئەلێرەدا یە کە هیچ کایەك ناتوانێت بیخاتە ژێر دەسەلأتی ماناکانی خۆی.

شعر و رووداو

دیارە شعرەکانی هەندرێن ئەگەر هەموویان نەبن، ئەوە زۆربەیان ڤالان لە رووداو ، واتە بنیاتی شعرەکان لەسەر رووداوێکی مێژوویی یان رۆژانی هی مللەتێك یان هی خۆی بنیاد نەناوە، واتە هەندرێن لە ساتێکدا بۆنمونە.. ژنێکی هەژاری برسی نەدیووە پێی داخبار بێت و بچێتەوە ماڵەوە شعرێکی لەسەر بنووسێت.
بنیاتی شعری لای هەندرێن زیاتر ئەو روحەیە کە لەسەرەوە تۆزێك باسم کرد، نەوەك رووداو، واتە هەندرێن تەنیا چاوەڕێی ئەوەناکات کارەستێك بقەومێت و شعرێکی لەسەر بنووسێت، واتە شعرەکان

ئەو شعرانە نین کە رووداوێکی دیار و ئاشکرای لە پشتەوە راوەستابێت، بەڵکو زیاتر شعرەکان زادەی ئەو ساتانەن کە هەندرێن شعرییانە ژیان ئەکات و تەماشای دونیا و مرۆڤ و خۆی و خوا و ئازادی و چەمکەکانی ژیان ئەکات، شعرەکانیش بیرکردنەوەی ئەو ساتانەن کە روح تیایدا توانیویەتی تا رادەیەکی باش ببێتە بنیات و هەندرێن لەوێوە دیتنەکانی بنووسێتەوە، واتە لەو ساتە شعرییەدا کا ئەو دیتنە چی نیشان ئەدات دێت ئەو شتانە ئەنووسێتەوە.

واتە ئەگەر شعر نووسین خۆنووسینەوە بێت کە زۆر لە شاعیران باوەڕیان پێی هەیە، ئەوا من پێم وایە شعر نووسین نووسینەوەی ئەو ساتانەیە کە روح تیایدا ئەتوانێت پێشبەرییەکانی خۆی لە ساتێکی گەشانەوەدا بنووسێتەوە، واتە شعر نووسینەوەی ساتە گەشەکانی رۆحە، ئەو رۆحەی کە لەو ساتانەدا لە دین و دونیا دەرئەچێت و غەرقی گەشانەوەی خۆی ئەبێت، ئەو ساتانەش دیارە هەر جارێکە و بە شێوەیەکی جیاوازتر یان چڕ تر دەرئەکەون و رۆشنایی ئەو ساتانەش لە شعرێکەوە بۆ شعرێکی دیکە جیاواز ئەبن، واتە ئەوەی بە ئەزموونی جیاوازی شاعرەکان ئەناسرێت جیاوازی درەوشانەوەی ئەو روحەیە لە ناو خۆیدا لە ساتی گەشانەوەیدا، ئەکرێت شعرێك زۆر گەش بێت و تا ئەوپەڕی دەرچوون لە دەسەڵاتی مانا دەرچێت و هیچ رووداوێك پێی رانەگات، ئەشکرێت ساتێك بێت و گەشانەوەیەك لە رووداوێکدا ببێتە تەم و مژ بۆ نموونە،

گرنگ ئەوەیە شعر چەندی لە رووداوێکی رۆژانی یان هەتا کاریگەریی راستەوخۆی مێژووەوە دووربێت ئەوا زیاتر شاعری ئەبێت، واتە نە رووداو و نە مێژوو نەتوانن ئەو ساتە گەشانە لەناو خۆیاندا فەنا بکەن. بەڵکو رێك ئەبێت کردارەکە پێچەوانە بێت و شعرییەتەکە رووداو و مێژووەکان لە ناو خۆیدا فەنا بکات.

دیارە لە شعرەکانی هەندرێندا رووداو و مێژوو لە ناو شعرییەتی ساتە گەشەکانی رۆحدا فەنابوون و شوێنەورای روون و ئاشکرای شعرەکان دیار نین، ئەوەش دیسانەوە بەڵگەی ئەوەیە کە هەندرێن زیاتر رامان و هزر و هەست و سۆزەکانی خۆی لە کەشوهەوای تایبەتی خۆیدا ئەیانکا بە شعر ، کە تیایدا ئەتوانێت مانای رووداوەکان لە کایە جیاجیاکانەوە بکا بە شعر.هەر بۆ نموونە لە شعری تێکەڵبوون دا ئەڵێت:

(نامەوێ ئەمشە و ماچ بدەمە مانگ

هەر وەکو ئەمڕۆ نەمهێشت خۆر تێکەڵم بێت

....

....

سەرخۆشانە تەئەمول ئەکەم و

تۆش لە مندا شەڕابانە ئەتوێیتەوە)

لێرەدا دیارە هەندۆ باس لە شەوێك و رۆژێك ئەکات، بەڵام دیسانەوەش ئەو رۆژ و ئەو شەوە نابنە مێژوویەك یا رووداوێك بۆ لەدایکبوونی شعرەکە . ئەمشە و یان ئەمڕۆ لەزەمەنی شعرەکەدا ناتوانرێت بە مێژوویەکی دیاریکراو دەست نیشان بکرێت. بەڵکو زیاتر شەوێکە بۆ ئەبەد و لەهەر راڤەیەکدا وەك رەمزێکی زەمەنی بیٰ کۆتا تەماشای ئەکرێت و رەوشی سەرخۆشییەکەش دیسانەوە رەوشێکە بۆ کۆتا بەردەوام و ناکرێت ئەم رەوشە بە رووداوێکی تایبەتی مێژوویەکی دابنێین و بیبەستینەوە بە مانایەك

وەك ئاماژە بۆ ئەو مێژووە یان ئەو رووداوە، وەك چۆن ناكرێت زەمەنەكەش بكەینە ئاماژە بۆ مانایەكی شعرەكە. شعرییەتی ئەو دێرانە لێرەدا لەوەدان كە توانیویانە هونەرییانە رووداوەكان راپێچی ناو مانا تایبەتەكانی شعر بكرێن و رەوش و دەمی كردارێك بن بە شعر نەوەك مێژوو.

واتە سەرخان لە شعرەكانی هەندرێندا لایەنە هونەرییەكانی ئەو ساتانەن كە روح تیایدا درەوشاوەتەوە، بنخانی شعرەكانیش ئەورووحییەتی ئەو ساتانەیە كە رامان و تێفكرینەكانی هەندرێن ئەپێچنەوە.

واتە هەندرێن خاوەنی هەم سەرخانێكی پڕە لە خۆنووسینەوە، و هەروەها بنخانی شعرەكانیشی پڕن لە بنكەیەكی هزری و رامانكار كە لە ساتە گەشەكان روحدا ئەیانووسێتەوە.

خۆ دیارە هەندرێن و زۆر شاعری دیكەش ئەتوانن بەرهەمی دیكە جگە لە شعر بنووسن و باس بكەن، بەڵام وەك رەخنە یان لێكۆڵینەوە یان هەر جۆرێكی دیكەی نووسین، لێ لەو ساتانەدا دیارە زیاتر بنیاتێكی هزری یان سیاسی یان فەلسەفی دەستیان ئەگرێت نەوەك بنیاتێكی شعرییانە. بۆیەشە نووسەرانی پەنا ئەبەنە بەر جۆری نووسینی دیكە چونكە لەوێدا زیاتر هزر یان فەلسەفە یان رەخنە پێشبەرییەكانی ئەوان ئەونووسێتەوە، نەوەك شعرییەت بۆیە بەرهەمەكان ئەبنە شتی دی و نابنە شعر ئەگەرچی رەنگە هەمان ئەو شتانەش بڵێنەوە كە ئەوان لە شعرەكانیاندا بە شێوەی شعر باسی ئەكەن.

واتە خۆ بابەتەكانی دیكەش هەر نووسینەوەی نووسەرە، بەڵام چونكە شعر نین ئەوا بە ئاسانی ئەتوانین بابەتەكان ئاشكرا كەین و ماناكانیان بزانین، لە هەقیقەتییان بگەین، بەڵام لە شعردا نووسەر خۆی بە شێوەیەكی دیكە ئەنووسێتەوە ، لەسەر بنیاتێكی دیكە كە شعرییەتە نەوەك شتی دی. بۆیەشە ئاشكراكردنی ئەو بنیاتە زەحمەتتر و خۆشتر و چێژدار ترە.

نەفیكردنی رووداو و مێژوەكانیش لە ناو شعردا ، زیاتر ماناكانمان لە ناو روحی شاعر و شعرییەتدا نقووم ئەكات.ئەو مانایانەی كە وەك بابەتەكانی دیكە خۆیان نادەن بەدەستەوە و یەقینمان نادەنێ.

خۆ ئەو شعرانەی كە هزر یان فەلسەفە یان هەر بابەتێكی دیكەی جگە لە شعرییەتی بەسەردا زاڵە، ئەوا زیاتر ئەتوانین بڵێین ئەبنە بەرهەمێكی شعری فەلسەفی یان هزری نەوەك شعری ئەدەبی. دیاریشە هەندرێنیش كەم و زۆر وەك زۆربەی شاعیران هەم شعری پڕ لە شعرییەت و هەم شعری پڕ لەمانا و فەلسەفە و بیر نووسیوە. بەڵام دیاریشە شعرییەت تا ئاستێكی باش توانیویەتی لە زۆربەی دێرەكاندا ئامادەبێت و هەم خۆشی و هەم باشی و هەم شعرییەت بە بەرهەمەكان ببەخشێت.